

**ATEROSKLEROZ KASALLIGIDA LEONTOZID TA'SIRIDA
BUYRAK USTI BEZLARIDAGI MORFOFUNKSIONAL
O'ZGARISHLARNI O'RGANISH**

Razakov Baxtiyar Yusufovich

Patologik anatomiya va sud tibbiyoti kafedrası

Andijon davlat tibbiyot instituti

Annotatsiya. *ilmiy tadqiqot qon tomirlari devoridagi aterosklerotik o'zgarishlarning shakllanishi va rivojlanishiga ta'siri o'rganildi. Ladyginozidni qo'llashda aortaning ta'sirlangan joylarining o'lchami nazorat guruhining 1/12 qismiga qisqartirildi, bu ajoyib natijadir.*

Shunday qilib, aterosklerozning rivojlanishiga ta'siri nuqtai nazaridan, ladyginosid o'zining yuqori samaradorligi bilan ajralib turadi. Eksperimental sharoitda aterosklerozdagi morfologik o'zgarishlarga barcha uchta dorining sezilarli antiaterogen ta'siri alohida ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: *eksperimental ateroskleroz, leontozid, dipsakozid.*

Dolzarblik. Qon tomirlari aterosklerozi hali ham zamonaviy tibbiyotning dolzarb muammosi bilan ajralib turadi. Yurak-qon tomir kasalliklari asosidagi ushbu patologik jarayonning masalalari faqat tibbiy muammo doirasidan tashqariga chiqadi[3]. Bir tomondan, ateroskleroz bilan bog'liq yurak va qon tomir kasalliklari butun dunyo bo'ylab nogironlik va o'lim sabablari bo'yicha boshqa kasalliklar bilan taqqoslanmaydi. Bundan tashqari, yurak va qon tomir kasalliklari 20 yil davomida dunyo aholisining o'limining asosiy sababi bo'lib qolmoqda [4].

Boshqa tomondan, ushbu dahshatli kasallikning ijtimoiy-iqtisodiy tarkibiy qismi shundaki, sog'lom hayot yillari 40 yoshdan 60 yoshgacha bo'lgan odamlar toifasidan olib tashlanadi, bu ularning barcha to'plangan bilimlari va boy hayotiy tajribalarini jamiyatga qaytarish nuqtai nazaridan "oltin asr" deb atash mumkin. O'zbekiston aholisining salomatligini yaxshilash va ijtimoiy rivojlantirish mamlakat

rahbariyatining asosiy vazifalaridan biri bo'lib, bu qator rasmiy hujjatlarda o'z aksini topgan.

Shunday qilib, ushbu trekdagi tanqidiy vaziyatni tushunish muammoni eng yuqori darajada hal qilishga xizmat qildi. 9 noyabr 2021 yil O'zbekiston Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev ushbu patologiyadan kasallanish va o'lim haqida maxsus videokonferensiya o'tkazdi, bu umumiy o'limning 53 foizini tashkil etdi [1]. 2021 yil yakunlariga ko'ra, O'zbekistonda o'lim holatlarining 60% dan ortig'i 174,500% qon aylanish tizimi kasalliklari tufayli sodir bo'lgani ham tashvishlidir. Bu Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga asoslanadi [2]. Yuqoridagilar tadqiqotchilarning ateroskleroz muammosiga o'z vaqtida va dolzarbligini ko'rsatadi[1,5].

Tadqiqotning maqsadi. Eksperimental aterosklerozda leontozid ta'sirida buyrak usti bezlaridagi patomorfologik va morfofunkstional o'zgarishlarni o'rganishnig zamonaviy imkoniyatlarini baholashdan iborat.

Tadqiqot materiallari va usullari. Tajribaning dizayni quyidagicha edi. Tadqiqot tajriba boshida boshlang'ich vazni 2,1-3,0 kg bo'lgan 54 jinsiy etuk erkak mongrel quyonlarida o'tkazildi. Tadqiqot maqsadlariga ko'ra barcha eksperimental hayvonlar quyidagi guruhlariga bo'lingan. 26 ta nazorat guruhi quyonlari Xolesterolni 0,3 g/kg dozada 30 kunlik tajriba davomida qabul qildilar. Eksperimental guruhdagi 28 ta quyonga xolesterin nazorat guruhidagi kabi dozada berildi, 1 soatdan keyin maydalangan ildiz sabzavotlari bilan quyidagi dozalarda dorilar: ladyginosid 10 mg/kg dozada, leontosid 2,5 mg/kg va dipsakozid hayvonlarning vazni 10 mg/kg. Tadqiqot uchun aortalar uzunlik bo'ylab ochilgan va yarimunar klapanlardan bifurkatsiyagacha bo'lgan butun uzunlik bo'ylab o'rganilgan. Makroskopik jihatdan intima holati hisobga olingan va agar shikastlanishlar bo'lsa, lokalizatsiya ko'rsatilgan. JSST tavsiyalarini hisobga olgan holda, mahalliy aortalar sudan bilan bo'yalgan, keyin aterosklerotik shikastlanishlar maydoni to'g'ridan-to'g'ri planimetriya bilan butun aorta maydoniga foiz sifatida aniqlangan. Ushbu usulning haqiqiyliги mualliflar tomonidan tasdiqlangan [9, 10].

Tadqiqot natijalari. Xolesterin va ladyginozid bilan davolangan 1-eksperimental guruh hayvonlarida intimadan yuqoriga ko'tarilmagan 1 ta sariq dog'dan

faqat 8 ta holatda aorta kamarida va katta tomirlar tutashgan joyda topilgan; sudanizatsiyadan keyin ular yorqin to'q sariq rangga aylandi. Zararlanishning chastotasi 11,1 va zararlanish maydoni 0,03% ni tashkil etdi. 30 kun davomida xolesterin olgan ladyginozid guruhining nazorat quyonlarida aterosklerotik zararlanishlarning 20%, 0,23 dan 3,33% gacha o'zgarishi va o'rtacha zararlanish maydoni 0,36% bo'lgan.

Ma'lumotlar ko'rsatish, hayvonlar ladyginoside bilan sanchiladi, deb, zararlanish maydoni bo'ldi 0.03%, nazorat esa ko'rsatkich bo'ldi 0.36%, qaysi 12 marta katta, nazorat hayvonlar nisbatan. 30 kun davomida xolesterin va leontosid bilan davolangan quyonlarda aniqlangan aorta intimasining aterosklerotik o'zgarishlari qon tomirlari aortadan chiqib ketgan joylarda joylashgan bir nechta lipid dog'lari bilan namoyon bo'ldi. Aterogen aorta zararlanishlari eksperimental guruhdagi oltita quyonning ikkitasida kuzatilgan. Bunday hollarda aterosklerotik jarayon bilan aorta zararlanishlari umumiy aorta yuzasining 0,05 dan 0,68% gacha va o'rtacha $0,06 \pm 0,002\%$ gacha bo'lgan.

Nazorat guruhida bu qiymat $0,25 \pm 0,027\%$ ni tashkil etdi, bu ko'proq, 4,2 baravar yuqori, eksperimental guruhga qaraganda. 30 kun davomida xolesterin va dipsakozid bilan davolangan quyonlarning intimasida aterosklerotik shikastlanishlar 3 holatdan 10 tasida topilgan, ular an'anaviy ravishda aortadan tomir kelib chiqish joylarida yoki aorta kamarida kichik chegaralangan nuqtalar sifatida sodir bo'lgan. Bu uch hollarda aterosklerotik jarayoni bilan aorta zararlanishlar maydoni butun aorta yuzasi 0,07 0,48% dan band, va o'rtacha 0,08% ni tashkil etdi.

Dipsakozid nazorat guruhidagi hayvonlarning aortasini tavsiflovchi makroskopik tekshirish, Xolesterolni 30 kun davomida yuborish bilan, aorta yopilgandan keyin faqat bitta holatda qon tomirlari aortadan chiqib ketgan joylarda aterosklerotik zararlanishlarning kichik nuqtalari aniqlandi. Ushbu quyon guruhidagi aortaning aterosklerotik shikastlanishlari foizi butun aorta yuzasining o'rtacha $0,25 \pm 0,027\%$ ni tashkil qildi.

Ma'lumotlar solishtirish ko'rsatadi, eksperimental guruhda zararlanish maydoni ekanligini 3.2 marta kam, taqqoslash guruhda ortiq. Eksperimental hayvonlarning aorta

zararlanishlari darajasining aniqlangan xususiyatlari bilan bir qatorda, aniqlangan ta'sir mexanizmlarini o'rganish, albatta, qiziq.

Tadqiqotlar qalqonsimon bez, gipofiz, buyrak usti bezlari kabi organlarning tuzilishini yuqoridagi triterpen glikozidlari ta'siri ostida eksperimental aterosklerozda ularning antiaterosklerotik va gipolipidemik xususiyatlari fonida o'zgartirishni aniqladi [10, 11]. Xulosa. Eksperimental ateroskleroz kursiga ta'sir qiluvchi dorilarning qiyosiy tahlili quyidagilarni ko'rsatdi. Ladilginozid ta'sirida ateroskleroz bilan aorta zararlanishlari maydoni nazorat qiymatlaridan 12 baravar kam edi. Leontoside o'xshash ko'rsatdi ta'siri, lekin kamroq darajada - 4,2 marta va dipsakozid-3,2 marta.

Xulosa. Shunday qilib, ladilinozid o'rganilgan uchta preparatning eng faoli, so'ngra leontosid va dipsakozid uchtasini yakunlaydi degan xulosaga kelishimiz mumkin. Shuni ta'kidlash kerakki, uchta dori ham ateroskleroz morfogenezigaga antiaterosklerotik ta'sir ko'rsatadi. Natijalar aterosklerozni o'rganish bo'yicha keyingi ilmiy tadqiqotlar uchun zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Бабкина А.В., Долгатов А.Ю., Лепилов А.В., Бобров И.П., Корсиков Н.А., Казарцев А.В., Долгатова Е.С., Невмержицкая А.И., Раевская В.В., Соседова М.Н., Бульбенко М.М. Особенности морфофункциональных изменений миокарда в условиях гипотермического повреждения // Современные проблемы науки и образования. 2022. № 2.
- 2.Белай И.М. и др. Применение фито препаратов при экспериментальной гиперлипидемии // Ж. Науковий огляд. – 2017. - № 3 (35). - С. 41 - 46.
3. Дон А.Н., Нуров А.Р., Аширматов Ш.Н. Иммунологические аспекты атеросклероза: обзор // «Журнал теоретической и клинической медицины», 2022, № 4, С. 34 – 35.
- 4.Хмельницкий О.К., Ступина А.С. Функциональная морфология эндокринной системы при атеросклерозе и старения. -М.: Медицина, 1989.
5. Zafren K. Out-of-hospital evaluation and treatment of accidental hypothermia. Emergency Medicine Clinics. 2017. Vol. 35. N. 2. P. 261-279.